

Dorota JAREMA¹

Pod merytoryczną opieką: ppłk. dr. Marka BODZIANY

POLITYKA CHIŃSKIEJ REPUBLIKI LUDOWEJ WOBEC MNIejszości ETNICZNYCH

Abstrakt: *W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat Komunistyczna Partia Chin wypracowała szereg rozwiązań związanych z postępowaniem wobec członków mniejszości etnicznych. Celem tego artykułu jest przedstawienie zarysu chińskiej polityki w tej dziedzinie. Pisząc o polityce Chin mam na myśli oficjalną politykę prowadzoną przez władze i instytucje państwowe skierowaną wobec członków 55 uznanych narodowości zamieszkujących terytorium ChRL. W artykule przedstawię charakterystykę mniejszości etnicznych żyjących na terenie ChRL, a także scharakteryzuję główne prawa i wolności przysługujące mniejszości narodowym w Chinach.*

Słowa kluczowe: *Chińska Republika Ludowa, mniejszości narodowe, mniejszości etniczne, prawa i wolności.*

WSTĘP

W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat Komunistyczna Partia Chin wypracowała szereg rozwiązań, związanych z postępowaniem wobec członków mniejszości etnicznych. W tym artykule chciałabym przedstawić zarys chińskiej polityki w tej dziedzinie. Opiera się ona przede wszystkim na zapisach znajdujących się w Konstytucji ChRL, a także licznych aktach prawnych, przede wszystkim *Prawie o Regionalnej Autonomii Mniejszości Etnicznych z 1984 roku*. Kolejnymi ważnymi dokumentami są: *Nowe Regulacje dotyczące wprowadzenia Prawa o Regionalnej Autonomii Mniejszości Etnicznych z 1984 roku* oraz dokument, mający charakter bardziej planistyczny lub programowy niż stricte formę aktu prawnego - *Narodowy Plan Działania w zakresie Praw Człowieka (na lata 2012 – 2015)*.

W tym miejscu chciałabym zaznaczyć, że pisząc o polityce Chin, mam na myśli oficjalną politykę, prowadzoną przez władze i instytucje państwowe, skierowaną wobec członków 55 uznanych narodowości, zamieszkujących terytorium ChRL.

1. GRUPY ETNICZNE W CHIŃSKIEJ REPUBLICIE LUDOWEJ

Wielu ludzi uważa Chińską Republikę Ludową za pewien cywilizacyjny i kulturalny monolit. Rzadko zwraca się uwagę na fakt, że wśród 1 343 239 923² mieszkańców tego kraju znajdują się przedstawiciele 56 grup etnicznych – czasem też spotyka się nie do końca poprawne określenie ich, jako narodów albo narodowości (55

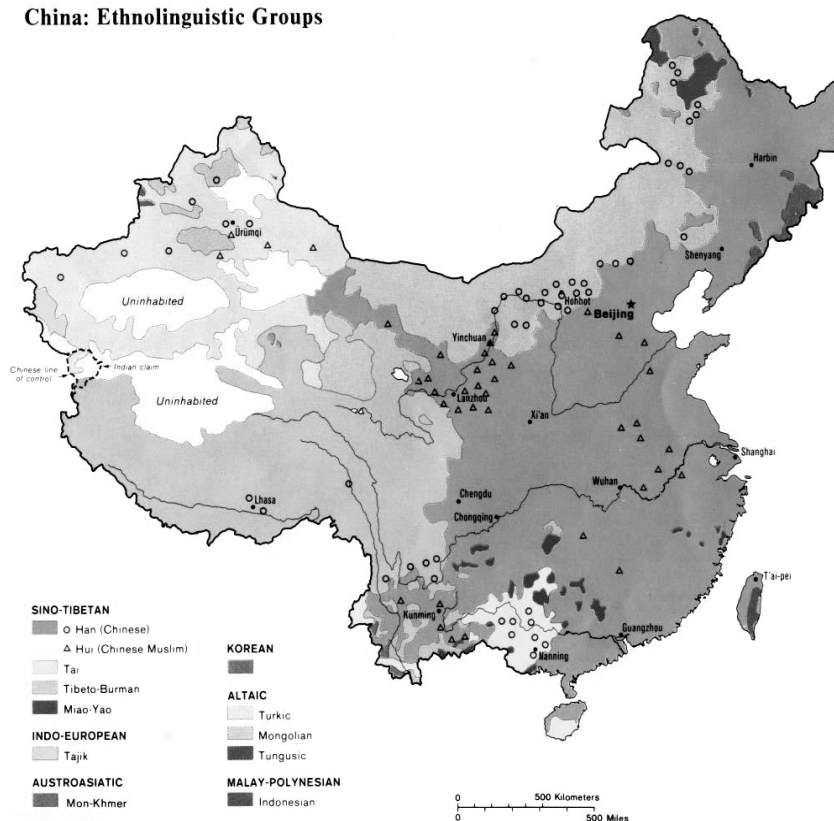
¹ Dorota JAREMA – Studentka Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych im. T. Kościuszki we Wrocławiu, Bezpieczeństwa Narodowego.

² Stan z lipca 2012 roku na podstawie: *The World Factbook, CIA*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>, dostęp z dnia: 10.12.2012r.

mniejszości etnicznych oraz ludność hańska, stanowiąca 91,5% populacji – uznawana za 56 narodowość wchodzącą w skład ChRL). Grupy te znajdują się na różnym poziomie rozwoju ekonomicznego, społecznego, kulturalnego, politycznego, także różny jest ich poziom samoświadomości narodowej³. Ich przedstawiciele mają zagwarantowane w Konstytucji ChRL podstawowe prawa i wolności, na swoich terytoriach mają również prawo do wykonywania autonomii narodowej⁴.

Hanowie, czyli dominująca w Chinach grupa etniczna, zamieszkują tereny wzdłuż rzek: Huang He, Yangzi i Zhu, czyli centralne i wschodnie obszary kraju. Natomiast przedstawiciele mniejszości etnicznych zamieszkują głównie południe, zachód i północ państwa⁵ (mniejszości rozciągnięte są na obszarze niemal 2/3 powierzchni państwa). Pod względem wielkości populacji, największymi mniejszościami etnicznymi w ChRL są: Zhuang – 16,1 mln, Manchu – 10,6 mln, Hui - 9,8 mln, Miao 8,9 mln, Ujgurowie - 8,3 mln, Tujia - 8 mln, Yi – 7,7 mln, Mongołowie 5,8 mln, Tybetańczycy 5,4 mln, Buyei 2,9 mln, Dong 2,9 mln, Yao - 2,6 mln, Koreańczycy - 1,9 mln, Bai - 1,8 mln, Hani – 1,4 mln, Kazachowie – 1,2 mln, Li – 1,2 mln oraz Dai – 1,1⁶.

China: Ethnolinguistic Groups

Rys.1. Grupy etnolingwistyczne w Chinach

Źródło: *Ethnolinguistic map of China*,

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/95/Ethnolinguistic_map_of_China_1983.png dostęp z dnia: 10.12.2012r.

³ Z. Wiktor, *Chiny. Na drodze socjalistycznej modernizacji*, Toruń 2008, s. 222.

⁴ Odnosi się to tylko i wyłącznie do kwestii kulturowych, językowych, częściowo edukacji, gdyż pod względem politycznym ChRL jest państwem unitarnym i poszczególne regiony autonomiczne podlegają prawom powszechnie obowiązującym na terenie całego kraju.

⁵ Patrz szerzej: W. Olszewski, *Chiny. Zarys kultury*, Poznań 2003, s. 22 – 36.

⁶ (b.a.), *List of ethnic groups in China*, http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_ethnic_groups_in_China, dostęp z dnia: 10.12.2012r.

2. POLITYKA PAŃSTWA WOBEC MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

Z punktu widzenia Konstytucji ChRL Chiny są zjednoczonym państwem wielonarodowościowym. Rząd chiński prowadzi politykę narodowościową, która jest oparta na jedności, równości etnicznej i wzajemnej pomocy. Ponadto zapewniona jest swoboda wyznania, a zwyczaje i obyczaje mniejszości są szanowane i chronione⁷. Statystycznie przedstawiciele mniejszości etnicznych są biedniejsi, zajmują słabiej opłacane stanowiska, wśród nich jest również wyższy poziom analfabetyzmu (różnice te szczególnie nasiliły się i wyostrzyły po roku 1979, kiedy to w wyniku licznych reform Chiny rozpoczęły przyspieszony rozwój ekonomiczny)⁸. Obecnie różnice te stopniowo są zmniejszane i eliminowane, głównie poprzez programy rozwoju terenów słabiej rozwiniętych – przede wszystkim interioru Chin, ułatwienie dostępu do podstawowego szkolnictwa, rozwój linii komunikacyjnych, etc.

3. PRAWA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

Prawa mniejszości narodowych zawarte są w licznych aktach prawnych – począwszy od Konstytucji ChRL, na aktach prawa miejscowego skończywszy. Według zapisów *Prawa o Regionalnej Autonomii Mniejszości Etnicznych z 1984 roku*⁹ mniejszości etniczne mają prawo zakładania autonomicznych rządów na terenach, gdzie dana mniejszość jest skoncentrowana, jednocześnie, tak jak wszyscy obywatele ChRL mają obowiązek przyjąć zwierzchnictwo władzy centralnej, a także ochraniać i dbać o bezpieczeństwo, honor i interesy ojczyzny¹⁰ (czyli Chińskiej Republiki Ludowej). Władze regionalne mają prawo do takiego formułowanie polityki lokalnej, by rozwijać i wspierać kulturę mniejszości, pod warunkiem, że działania te nie stoją w sprzeczności z polityką centralną.

W maju 2005 roku rząd ogłosił wprowadzenie *Nowych Regulacji dotyczących Wprowadzenia Prawa o Regionalnej Autonomii (...) z 1984 roku*. Z jednej strony regulacje te pozwalają władzy centralnej na zwiększenie wydobycia surowców naturalnych z obszarów zamieszkałych przez mniejszości etniczne oraz zwiększają możliwość ingerencji państwa w ekonomikę tychże regionów, z drugiej zaś – powiększają monitorowanie przestrzegania zapisów *Prawa o Regionalnej Autonomii (...) z 1984 roku*, pozwalają również na lepszą kontrolę działań urzędników państwowych w stosunku do mniejszości etnicznych, a także nakładają na władze samorządowe obowiązek rozpowszechniania informacji na temat praw mniejszości etnicznych¹¹.

Zapisy aktów prawnych odnoszących się do mniejszości etnicznych można podzielić na siedem głównych kategorii: samorządności i reprezentacji mniejszości, autonomii ekonomicznej, edukacyjnej autonomii, wolności religijnej, wolności związanej z wyrażaniem własnej kultury, wolności związanej z używaniem języka mniejszości i wolności od dyskryminacji¹².

⁷ *Chińska polityka narodowościowa*, <http://polish.cri.cn/chinaabc/chapter6/chapter60104.htm>, dostęp z dnia: 10.12.2012r.

⁸ Congressional – Executive Commission on China, *2005 Annual Report. China's minorities and government implementation of regional ethnic autonomy law*, http://www.cecc.gov/pages/annualRpt/annualRpt05/2005_3a_minorities.php#5b, dostęp z dnia: 10.12.2012r.

⁹ z jęz. angielskiego tzw. REAL, czyli Regional Ethnic Autonomy Law z 1984 roku.

¹⁰ *Prawo o Regionalnej Autonomii Mniejszości Etnicznych*, art.7.

¹¹ Congressional – Executive Commission on China... *op. cit.*

¹² *Ibidem*.

4. SAMORZĄDNOŚĆ I REPREZENTOWANIE MNIEJSZOŚCI

Konstytucja ChRL zapewnia mniejszościom możliwość tworzenia autonomicznych rządów na obszarach skupiających daną mniejszość etniczną (na różnych poziomach podziału administracyjnego), z kolei te rządy mają prawo do tworzenia i wprowadzania prawa miejscowego. W praktyce istnieje 5 Regionów Autonomicznych (自治区, zìzhìqū) - Wewnętrzna Mongolia, Xinjiang, Guangxi, Ningxia oraz Tybet, 30 Autonomicznych Prefektur (自治州, zìzhìzhōu) oraz 120 Autonomicznych Powiatów (自治县, zìzhìxiàn)¹³.

Prawa o Regionalnej Autonomii (...) z 1984 roku pozwalają na wprowadzenie trzech rodzajów regulacji o charakterze miejscowym – nie mogą one naruszać praw ani polityki centralnej, jednakże mogą one dostosowywać je zgodnie ze zwyczajami (zwłaszcza prawem zwyczajowym), tak aby były łatwiejsze do przyjęcia dla mniejszości. Jednocześnie „poprawki” te muszą zostać zatwierdzone przez zwierzchni organ administracji rządowej. Jeżeli chodzi o wprowadzenie regulacji w tym zakresie, obejmują one zwykle mało ważne kwestie, np. obniżenie minimalnego wieku pozwalającego na zawarcie małżeństwa, kwestie związane z wydobywaniem surowców mineralnych, etc. Dodatkowo można zauważyć ogólną tendencję, polegającą na problemach z wprowadzaniem w życie prawa miejscowego, a także jego błędnego lub niejasnego formułowania. Problemy ze stworzeniem prawa odpowiadającego jednocześnie zwyczajom danej mniejszości, jak i pozostającego w zgodzie z ogólnopaństwowymi ramami prawnymi i językiem prawnym na ogół skutkują „załatwianiem” wielu spraw w sposób prywatny, poza funkcjonującym porządkiem prawnym państwa¹⁴. Tworzy to pełen dualizm i w efekcie niezgodność pomiędzy teorią i praktyką stosowania prawa na obszarach zamieszkiwanych przez mniejszości etniczne, a co za tym idzie prowadzi do dalszych konfliktów.

Rząd chiński podejmował liczne działania, mające na celu zwiększenie reprezentacji mniejszości na różnych poziomach administracyjnych. Głową władz lokalnych na obszarach autonomii etnicznej powinien być zawsze przedstawiciel danej mniejszości. Pomimo sporych nakładów finansowych przeznaczonych na kształcenie urzędników, nadal można dostrzec różnice w poziomie przygotowania przedstawicieli poszczególnych mniejszości i ludności hańskiej do sprawowania swojej funkcji. Jednocześnie wszystkie są reprezentowane na poziomie Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych (co stanowi zdecydowanie pozytywną tendencję). W odniesieniu do członkostwa w Komunistycznej Partii Chin brak jest określonych przepisów związanych z reprezentacją w partii (przedstawiciele mniejszości stanowią 6,3% członków i rzadko zajmują wyższe stanowiska)¹⁵.

¹³ *Regional Autonomy for Ethnic Minorities*, [http://english.peopledaily.com.cn/whitepaper/1\(3\).html](http://english.peopledaily.com.cn/whitepaper/1(3).html), dostęp z dnia: 10.12.2012r.

¹⁴ Congressional – Executive Commission on China... *op. cit.*

¹⁵ *Ibidem*. Dość znaczną rolę w mało licznej reprezentacji mniejszości w KPCh odgrywają dwa czynniki. Po pierwsze, oficjalnie członkowie partii powinni być ateistami, co wyklucza wielu przedstawicieli mniejszości etnicznych, po drugie, historycznie w Chinach istnieje pewna niechęć i brak zainteresowania ludności zamieszkującej obrzeża państwa (albo przynajmniej tereny znacznie oddalone od stolicy) działaniami władz centralnych (istnieje nawet chińskie przysłowie mówiące, że *Cesarz jest daleko, a Niebo wysoko*), naturalnie wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia wzrasta świadomość polityczna Chińczyków, podobnie rzecz się ma z mniejszościami etnicznymi.

5. AUTONOMIA EKONOMICZNA

Regulacje wprowadzające Prawa o Regionalnej Autonomii (...) z 1984 roku nakazują wyraźnie, by wydobywanie surowców naturalnych na obszarach zamieszkałych przez mniejszości etniczne służyło rozwojowi tych regionów, zwiększało zatrudnienie i generalnie ulepszało jego sytuację ekonomiczną i społeczną. Jednakże przedstawiciele mniejszości etnicznych często podkreślają, że władze centralne nie zwracają uwagi na głosy lokalne przy tworzeniu planów rozwoju gospodarczego czy też przygotowywaniu inwestycji w danym regionie. Ponadto, pomimo znacznego rozwoju ekonomicznego, jaki nastąpił zwłaszcza po roku 2000, tereny te nadal są uboższe od reszty kraju. Co za tym idzie, z roku na rok stają się one coraz bardziej zależne od subwencji państwowych oraz centralnie finansowanych przedsięwzięć, np. związanych z rozwojem infrastruktury¹⁶.

Jednocześnie *Narodowy Plan Działania w zakresie Praw Człowieka (na lata 2012 – 2015)* w odniesieniu do autonomii ekonomicznej mniejszości etnicznych gwarantuje prawo do rozwoju ekonomicznego. Państwo chińskie zobowiązuje się do wprowadzenia specjalnych programów mających na celu rozwój ekonomiczno – społeczny Regionów Autonomicznych, a także wspomaganie regionów przygranicznych. Zobowiązuje się również do ochrony ekosystemów tych obszarów (dotyczy to zwłaszcza stepów i pastwisk). Ponadto zamierza się promować „produkty regionalne”, czyli wyroby tradycyjne¹⁷.

6. AUTONOMIA EDUKACYJNA¹⁸

Z jednej strony władze regionów autonomicznych mają prawo do tworzenia własnych systemów edukacyjnych, ponadto mniejszości mają prawo do tworzenia programów edukacyjnych. Z drugiej strony, należy pamiętać o fakcie, iż programy szkolne i rząd centralny promują używanie w szkołach (od najniższego szczebla począwszy) języka mandaryńskiego (w tym też języku odbywają się egzaminy na uczelnie wyższe). Władze państwowe mają prawo kontrolować i ingerować w treści nauczane w szkołach. Uzasadnia się to potrzebą zapewnienia właściwego zrozumienia relacji międzyetnicznych, a także kreowania myślenia socjalistycznego. Podejmowane są również liczne działania mające na celu ułatwienie dostępu do edukacji. Dobrym przykładem są tutaj „klasy mobilne” przystosowane specjalnie do potrzeb ludności koczowniczej. Ponadto, studenci wywodzący się spośród mniejszości etnicznych mają niższe progi rekrutacyjne na uczelniach wyższych¹⁹.

W *Narodowym Planie Działania (...)* podkreśla się chęć promowania edukacji. Państwo podejmuje się przekazywania środków mających wspierać rozwój edukacji w regionach autonomicznych, a także popularyzować i wspierać budowanie szkół z internatem, aktywnie wspierać edukację dwujęzyczną (w języku danej mniejszości i w języku mandaryńskim), a także szkolić nauczycieli pracujących w tych regionach²⁰.

¹⁶ *Congressional – Executive Commission on China... op. cit.*

¹⁷ *Beijing Review, National Human Rights Action Plan of China (2012-2015)*, http://www.bjreview.com/document/txt/2012-06/12/content_459162_18.htm, dostęp z dnia: 10.12.2012r.

¹⁸ Więcej na ten temat patrz: *Education of Ethnic Minorities in Contemporary China*, <http://www.case.edu/affil/tibet/moreTibetInfo/documents/Bilingual4.pdf>, dostęp z dnia: 10.12.2012r.

¹⁹ *Congressional – Executive Commission on China, op. cit.* oraz *Regional Autonomy for Ethnic Minorities... op. cit.*

²⁰ *Beijing Review, National Human Rights Action Plan of China (2012-2015)... op. cit.*

7. WOLNOŚĆ RELIGIJNA

Według Konstytucji przedstawiciele mniejszości etnicznych, podobnie jak wszyscy obywatele Chińskiej Republiki Ludowej, mają zagwarantowaną wolność wyznania. Wyznawcom wszystkich oficjalnie zarejestrowanych religii państwowych (jest ich pięć: Buddyzm, Taoizm, Islam, Protestantyzm i Katolicyzm) pozwala się praktykować swoją religię w miejscach do tego przeznaczonych, jednocześnie należy pamiętać o tym, że wiele spośród religii mniejszościowych nie należą do wymienionych wyżej wyznań. Na ogół praktykowanie tych religii podciąga się pod „miejscowe zwyczaje i obyczaje”. Dodatkowo państwo wymaga, by w programach szkolnych używać tylko i wyłącznie „dowodów naukowych” (np. wyklucza w Chinach możliwość nauczania zgodnie z teorią kreacjonizmu)²¹.

8. WOLNOŚCI ZWIĄZANE Z WYRAŻANIEM WŁASNEJ KULTURY

Rząd Chińskiej Republiki Ludowej szanuje wkład, jaki poszczególne grupy wniosły w rozwój chińskiej cywilizacji. Wszystkie mniejszości etniczne mają prawo do rozwijania własnej kultury²².

Mają zagwarantowane prawo do kultywowania swoich zwyczajów, obyczajów i tradycji w najróżniejszych obszarach życia, chociażby poprzez wyrażanie ich w swoim stroju, budownictwie, etykietce, a także w ceremoniach (np. ślubach, pogrzebach, etc.). Na ogół członkowie mogą obchodzić swoje tradycyjne święta i festiwale. Podejmowane są również działania mające na celu zbieranie wiedzy na temat ich dziedzictwa kulturowego, w celu zachowania jej dla przyszłych pokoleń. W ostatnich latach remontuje się i poddaje renowacji liczne zabytki (np. Pałac Potala w Lhasie, Klasztor w Kumbum, Jaskinia Tysiąca Buddów w Xinjiangu, etc.)²³.

9. WOLNOŚCI ZWIĄZANE Z UŻYWANIEM JĘZYKA MNIEJSZOŚCI²⁴

Prawa o Regionalnej Autonomii (...) z 1984 roku upoważniają mniejszości etniczne do używania własnych języków. Jednocześnie rząd centralny podejmuje liczne działania, mające na celu poprawienie znajomości języka mandaryńskiego (znajomość języka mandaryńskiego zwiększa dostęp do edukacji wyższej, pozwala na większą mobilność i szybszy awans społeczny)²⁵.

10. WOLNOŚĆ OD DYSKRYMINACJI

Pomimo faktu, iż Konstytucja Chińskiej Republiki Ludowej jasno wyraża, że wszystkie mniejszości etniczne w Chinach mają równy status, nie zawsze znajduje to odbicie w życiu codziennym. Ma to szczególnie silny wydźwięk w przypadku dostępu do

²¹ P.Bhattacharji, *Religion in China*, Council of Foreign Relations, <http://www.cfr.org/china/religion-china/p16272#p2>, dostęp z dnia: 10.12.2012r.

²² Permanent Mission of People's Republic of China to the United Nations Office at Geneva and other International Organizations in Switzerland, *National Minorities Policy and Its Practice in China*, <http://www.china-un.ch/eng/bjzl/t176942.htm>, dostęp z dnia: 10.12.2012r.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Więcej na ten temat patrz: D. Bruhn, *Minority Language Policy in China, with Observations on the She Ethnic Group*, http://linguistics.berkeley.edu/~dwbruhn/dwbruhn_250E-paper.pdf, a także: J. Pan, *China: Ethnic minorities' bilingual life in modern China*, Indigenous Portal, <http://www.indigenousportal.com/Language/China-Ethnic-minorities-bilingual-life-in-modern-China.html>, dostęp z dnia: 10.12.2012r.

²⁵ Congressional – Executive Commission on China... *op. cit.* oraz *Regional Autonomy for Ethnic Minorities... op. cit.*

pracy – niejednokrotnie pracodawcy (zwłaszcza z sektora prywatnego) chętniej zatrudniają ludność pochodzenia hańskiego. Uzasadnia się to przede wszystkim słabą znajomością języka mandaryńskiego. Ponadto, członkowie mniejszości etnicznych rządziej zajmują wysokie stanowiska²⁶. Jednocześnie programy pomocowe mają na celu rozszerzenie kompetencji takich osób.

PODSUMOWANIE

W przypadku polityki wobec mniejszości etnicznych w Chinach możemy zauważyć stałą poprawę, zwłaszcza wobec stanu sprzed roku 1979. Jednocześnie nadal występuje pewien dualizm i rozdźwięk pomiędzy literą prawa a praktyką życia codziennego. Moim zdaniem, pozytywnym zjawiskiem jest utworzenie licznych programów, mających na celu rozwój ekonomiczny regionów, ułatwienie dostępu do edukacji, czy też przedsięwzięcia mające na celu zachowanie i popularyzowanie dziedzictwa kulturowego mniejszości etnicznych. Niestety, pomimo tych działań ich członkowie nadal mogą zostać dotknięci różnymi rodzajami dyskryminacji. Pod tym względem Chińska Republika Ludowa nie jest wyjątkiem. Jest to związane z wieloma czynnikami – od polityki państwa począwszy, na prozaicznym ludzkim strachu przed „obcymi”, czy też „innymi” skończywszy. W przypadku Chin, z racji olbrzymiej wieloetniczności i różnorodności należy kłaść nacisk z jednej strony na rozpowszechnianie wiedzy o mniejszościach etnicznych, z drugiej zaś - na lepszy dostęp do edukacji ich członków. Naturalnie proces ten trwa wiele lat, i mimo faktu, iż rozpoczął się ponad 30 lat temu, to nadal w tych kwestiach przed rządem chińskim stoi jeszcze wiele wyzwań.

BIBLIOGRAFIA

1. Olszewski W., *Chiny. Zarys kultury*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2003.
2. Wiktor Z., *Chiny. Na drodze socjalistycznej modernizacji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.
3. Bhattacharji P., *Religion in China*, Council of Foreign Relations, <http://www.cfr.org/china/religion-china/p16272#p2>.
4. Bruhn D., *Minority Language Policy in China, with Observations on the She Ethnic Group*, http://linguistics.berkeley.edu/~dwbruhn/dwbruhn_250E-paper.pdf.
5. Pan J., *China: Ethnic minorities' bilingual life in modern China*, Indigenous Portal, <http://www.indigenouportal.com/Language/China-Ethnic-minorities-bilingual-life-in-modern-China.html>.
6. portal CRI Online, *Chińska polityka narodowościowa*, <http://polish.cri.cn/chinaabc/chapter6/chapter60104.htm>.
7. Congressional – Executive Commission on China, *2005 Annual Report. China's minorities and government implementation of regional ethnic autonomy law*, http://www.cecc.gov/pages/annualRpt/annualRpt05/2005_3a_minorities.php#5b
8. *Beijing Review, National Human Rights Action Plan of China (2012-2015)*, http://www.bjreview.com/document/txt/2012-06/12/content_459162_18.htm
9. *Education of Ethnic Minorities in Contemporary China*, źródło: <http://www.case.edu/affil/tibet/moreTibetInfo/documents/Bilingual4.pdf>

²⁶ *Ibidem*.

10. Permanent Mission of People's Republic of China to the United Nations Office at Geneva and other International Organizations in Switzerland, *National Minorities Policy and Its Practice in China*, <http://www.china-un.ch/eng/bjzl/t176942.htm>.
11. *Regional Autonomy for Ethnic Minorities*, [http://english.peopledaily.com.cn/whitepaper/1\(3\).html](http://english.peopledaily.com.cn/whitepaper/1(3).html).
12. *Konstytucja Chińskiej Republiki Ludowej*, <http://english.people.com.cn/constitution/constitution.html>.

Portale internetowe:

1. *CRI Online*, <http://polish.cri.cn/>
2. *Beijing Review*, <http://www.bjreview.com/index.htm>
3. *People's Daily Online*, <http://english.peopledaily.com.cn/>
4. <http://www.china.org.cn/>
5. Wikipedia. The free Encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page
6. The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>